

гресу 1878. год. Истовјетно рјешење садржано је у Флорентинском протоколу од 1926. године. Слобода пловидбе односила се на цијели ток Бојане и њоме су се могле користити само приобалне државе. За разлику од оваквог правног регулусања, Споразум из 1953. године забрањује недозвољен прелазак југословенско-албанске граничне линије на Скадарском, Охридском и Преспанском језеру. На тај начин је прокламован принцип потпуног суверенитета над овим водама, насупрот начелу слободне пловидбе који је важио између два рата. Истовјетне ставове садржи и најновији споразум из 1978. године.

Проблему регулације ријеке Бојане и Скадарског језера и са њим уско повезано питање заштите од поплава још од прошлог вијека заокупља пажњу научника и стручњака. Иако су ова питања готово стално присутна, у односима двију земаља конкретних активности још увијек нема, мада би се тиме постигли многи корисни ефекти, како у смислу заштите од поплава тако и у добијању значајних површина обрадивог земљишта, као и веће плодности на Бојани.

Рад садржи и посебна поглавља о улози република у извршавању међународних обавеза, као и институционалној сарадњи између двије државе на овим вода-

ма. Тиме је употпуњено разматрање цјелине односа и проблема који произлазе из питања разграничења на овим водама.

Поновно покретање разговора о свим побројаним питањима, а посебно о пловидби на ријечи Бојани и заштити од поплава вода Скадарског језера и ријеке Бојане, као и питање националних мањина у граничном сектору, и тражење одговора на њих — представља посебан квалитет рада. При томе се аутор залаже за поштовање принципа добросусједских односа и сарадње међу државама као основи за рјешавање свих питања из граничних односа.

Упркос незнатним понављањима и непотпуности научне апаратуре (недостаје регистар личних имена, географских и административних појмова), рад „Скадарско језеро и ријека Бојана у међународном праву“ посматран у цјелини представља заиста вриједан научни прилог. Њиме је учињен значајан корак у попуњавању празнине у југословенској историјскоправној литератури о југословенско албанским односима. Треба очекивати да ће његова појава подстицајно дјеловати на даљи научноистраживачки рад у овој области. То би допринијело потпунијем сагледавању многих неријешених питања из односа двије земље.

Радослав Распоновић

ДР МОМЧИЛО С. ЛУТОВАЦ:

МИГРАЦИЈА РАДНЕ СНАГЕ ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ НА ПРИВРЕМЕНИ РАД У ИНОСТРАНСТВУ (1964 — 1974) СРПСКО ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО, БЕОГРАД 1980, СТР. 277.

Неповољни материјални услови, несигурност у граничном подручју, крвна освета и други фактори присиљавали су становништво Црне Горе у прошлости да тражи боље услове егзистенције на другој страни. Пошто се ишло прије свега за плодном земљом, црногорско становништво је највише мигрирало у Србију. Осим

у Србију, Црногорци су одлазили и у друге крајеве у оквиру данашњих граница наше земље. Крајем XIX и почетком XX вијека миграциони токови из Црне Горе све више су се преображавали у спољне миграције. За разлику од унутрашњих, које су биле мотивисане трагањем за плодном земљом као основном егзистенције,

спољне миграције биле су мотивисане новчаном зарадом. У жељи да се домогну новчаних средстава Црногорци су емигрирали и у најудаљеније крајеве свијета. Емиграција Црногораца у прекоморске земље била је изразита између два свјетска рата.

Црна Гора није заостала ни у послеријатним миграцијама. У вријеме спровођења аграрне реформе и расподјеле пољопривредних посједа у нашој земљи дошло је до великих миграција становништва из пасивних крајева Црне Горе. У то вријеме одселио се у Србију тачније Војводину, добар дио црногорског становништва. Касније, током развоја наше привреде, свака фаза индустријализације и урбанизације изазивала је нове облике миграције.

Седамдесетих година овога столећа суочени смо са једним новим видом миграција. То су спољне миграције радне снаге на привременом рад у иностранство. Ове миграције су „ротационо“ карактера и претежно се манифестују у земљама западне и средње Европе. И у овим миграцијама Црногорци су узели видног учешћа. За разлику од ранијих миграција у којима су учествовали они који не могу да одрже свој голи живот, сада учествују имућни пољопривредни радници, радници са високом квалификацијом, као и они са вишом и високом спремом. Осим тога, ове миграције разликују се и по томе што у њима учествује и женска радна снага. Поред ових циркулација радне снаге из Црне Горе на привременом раду у земљама западне Европе, постоје и миграције трајног карактера које се манифестују у САД, Канади и Аустралији.

Миграција становништва, као друштвена појава, у прошлости није била предмет интересовања истраживача било ког профила у нашој земљи. Први који је скренуо пажњу на овај друштвени феномен био је познати географ Јован Цвијић. Проучавајући демографску структуру миграција, први је поставио темеље за научни приступ овој друштвеној појави.

Међутим, тек средином седме деценије, када је границе наше земље прешло преко милион радно способних људи, миграције су постале предмет проучавања не само географа него и социолога, етнолога и економиста. До тада је овај друштвени феномен био само у фази описивања, док се мало научно истраживао.

Главни организатор проучавања миграције радне снаге на привременом раду у иностранству, не само у Хрватској већ и у читавој земљи, био је географ др Иво Баучић. Први географ који је дао значајне студије о миграцијама радне снаге из Србије јесте др Драган Радић. Од великог значаја су и радови социолога Живана Танића.

Пионирска улога у проучавању миграција радне снаге из Црне Горе на привременом раду у иностранству припада географу Момчилу Лутовцу. Схвативши миграције као привредногеографски, социоеографски, антропогеографски и идејно-политички и војноодбрамбени проблем, Лутовац је приступио свестраном испитивању ове друштвене појаве у Црној Гори. Као резултат дугогодишњег теренског истраживања и проучавања настала је његова студија „Миграција радне снаге из Црне Горе на привременом раду у иностранству“. То је докторска теза, одбрањена јула 1978. године, да би послје двије године била публикована у издању Српског географског друштва у Београду.

Ова публикација, која обухвата временски интервал 1964—1974, састоји се из увода и два дијела. Уводни дио ове публикације садржи кратак историјски осврт на миграције црногорског становништва у оквиру граница наше земље, као и ван ње. Први дио састоји се из четири поглавља: Узроци и мотиви миграције радне снаге, Облици информисања и процес запошљавања радника у иностранству, Масовност миграција и друштвена обиљежја миграција и Последице миграција.

У првом поглављу аутор је указао на битније узроке који су покренули око милион радно способних људи на рад у земљама за-

падне и средње Европе. По мишљењу аутора, на миграције радне снаге на привремени рад у иностранству утицали су првенствено спољни узроци. Ти узроци огледају се и у развојку капиталистичког система који карактерише висок степен повећања индустријске производње. Висока индустријска производња условила је и велику потражњу радне снаге, а тиме и велики пораст напница које су имале велику привлачну моћ у придобијању радне снаге. Од великог утицаја на миграције из Црне Горе били су узроци настали на југословенском тлу, а то су: инфлација, привредна реформа, јединствено тржиште, стање привреде у нашој земљи у току миграција и друго. Оба поменута фактора одразили су се на узроке и мотиве који су настали у Црној Гори. Иако су истраживања миграција у нашој земљи показала да су узроци и мотиви ове друштвене појаве приближно исти за све републике и покрајине, истраживања Момчила Лутоваца у Црној Гори су показала да постоји мноштво мотива које је тешко класификовати. Црногорци су највише мотивисани економским фактором, али је потребно истаћи и друге мотиве. То су, прије свега, одбојност младих људи према селу и животу на селу, утицај емиграната који су одласком у иностранство постигли бољи социоекономска положај, несугласице у породици, избегавање тежег радног мјеста, бјекство од моралне осуде средине, тежња да се изједначи са културном средином, авантуристичке и снобистичке побуде и друго. Сваком од поменутих узрока и мотива аутор је у овој студији посветио довољно пажње, показујући при том познавање социологије, социјалне психологије, економије и антропографије.

Облици информисања и процеси запошљавања радника у иностранству важно је поглавље ове студије. У њему су истакнути главни чиниоци који су утицали на ток миграција радне снаге из Црне Горе на привремени рад у иностранству. Приказујући утицај разних облика информисања на

одлазак радника у иностранство, аутор апострофира важност посредног информисања о раду и условима у земљама имиграције. Побољшан социоекономски положај миграната зарадом у иностранству, као вид посредног информисања, најефикасније је утицало на мобилност потенцијалних емиграната из Црне Горе.

Велики утицај на одлазак радника у иностранству имао је и начин запошљавања у земљама имиграције. У вези са тим, аутор истиче да запошљавање посредством родбине, пријатеља и познаника није имало масовни карактер, пошто такав начин запошљавања није могао да пружи трајнију сигурност за радника и његову породицу. Међутим, запошљавање посредством друштвеног фактора измијенило је не само начин запошљавања него и положај радника у иностранству. Такав начин запошљавања поприлично је масовни карактер, што је нарочито дошло до изражаја од 1968. до 1971. године.

Масовност миграција и друштвена обиљежја миграната представљају треће поглавље ове студије. Користећи податке из пописа становништва од 31. III 1971. и податке Општинског и Републичког завода за запошљавање, Лутовац је приказао масовност спољних миграната по општинама у Црној Гори. Уз статистички приказ аутор је указао и на узроке који су условили разлику у масовности по појединим општинама. Такође по општинама веома илустративно приказана је национална, старосна, полна и квалификациона структура радника из Црне Горе на привременом раду у иностранству.

Четврто поглавље са претходна три представља једну заокружену цјелину ове студије. Посветивши највише простора овом питању, Лутовац је приказао читаву лезу позитивних и негативних посљедица спољних миграција које се највише испољавају у географским и етнографским димензијама у срединама из којих мигранти потичу. Предност и слабости спољних миграција аутор је нарочито обрадио у областима друштвеног

живота у којима се и испољавају — као: питања урбанизације сeosких и градских насеља, породичних проблема издржавања, васпитања и образовања дјеце и карактеролошких особина самих миграната и друго.

Други дио ове књиге састоји се из четири поглавља: Могућност задржавања даљег одласка радне снаге и прихватање повратника са рада у иностранству, Облици рада који би допринијели отварању радних мјеста, Мјере за стимулисање радника повратника из иностранства и Повратак радника из иностранства и проблем њихове друштвено-економске реинтеграције.

У првом поглављу другог дијела књиге, аутор третира један од најактуелнијих друштвено-економских проблема: могућности запошљавања и заустављања радне снаге и прихватање повратника са рада у иностранству. Аутор при том истиче да запошљавање прираста радне снаге и његово задржавање као и прихватање радника-повратника треба да буде задатак свих друштвених снага и фактора — од основних организација удруженог рада до надлежних органа у Федерацији. У вези са овим потребно је истаћи и идеју аутора о оснивању института чија би основна брига била прихватање радника-повратника.

У циљу рјешавања овог акутног проблема, аутор у другом поглављу предлаже разне облике рада који би допринијели отварању нових радних мјеста. Између осталог, Лутовац инсистира на бољем коришћењу расположивих производних капацитета, стварању услова за запошљавање у индустрији, туристичкој привреди, пољопривреди, на развиту „мале привреде“ итд. Ови облици били би од великог ефекта на процес запошљавања радне снаге и прихватања повратника из иностранства.

У трећем поглављу аутор указује на низ мјера које би на радника утицале да одустане од одласка на тешке и понижавајуће послове у земљама имиграције и да остане да ради у својој земљи, или да се у њу врати ако је већ по-

шао. Као мјере за стимулисање радника-повратника аутор истиче: начин информисања радника, признавање стручне спреме, признавање радног стажа оствареног на раду у земљи имиграције, вредновање мануелног рада, царинске олакшице и стимулисање девизне штедње и друго.

Пошто савремене миграције предстљају претежно привремени боравак радника у иностранству, њихов повратак у домовину најважнија је етапа миграционог циклуса, јер се са њом тај циклус и завршава. Иако је ово најважнија етапа, она је до сада најмање истражена. Један од узрока је у томе што недостаје потпуна статистика о мигрантима-повратницима, јер Служба за запошљавање региструје само оне раднике-повратнике који желе да се посредством те службе запосле. С обзиром на то, Лутовац је извршио само нека парцијална истраживања друге етапе миграционог циклуса. На основу тог истраживања, аутор је у четвртном поглављу другог дијела студије указао на тешкоће реадaptације и реинтеграције радника-повратника, апострофирајући при том да рјешење ових тешкоћа треба да буде брига свих друштвених фактора — од Федерације до основних организација у општини. На крају разматрања овог друштвеног феномена аутор је дао резиме, који представља рекапитулацију студије.

Књига „Миграција радне снаге из Црне Горе на привремени рад у иностранству“, и поред неких мањкавости (углавном техничке природе), представља озбиљну научну студију. Иако је ово пионирска теза проучавања спољних миграција из Црне Горе на привремену рад у иностранству, Момчило Лутовац је направио солидну студију, која има не само црногорски него и општејугословенски значај. И шира читалачка публика добила је у њој лијепу лектуру, а они који се баве изучавањем ове појаве користан рад. Књига је методолошки и композицијски добро постављена, а њен садржај обогаћен је знатним бројем фотографи-

ја, табела и графикона. Садржају књиге не одговара њена техничка опрема, што умањује њену вриједност.

Иако није успио да сагледа све проблеме миграција радне снаге

на привременом раду у иностранству, аутор је дао значајан допринос даљем проучавању овог друштвеног феномена.

Вукајло Глушчевић